

De Marke

Oude berichten over Beekbergen, Brummen,
Eerbeek, Hall, Hoenderloo, Klarenbeek, Loenen,
Ugchelen

Oktober 2004

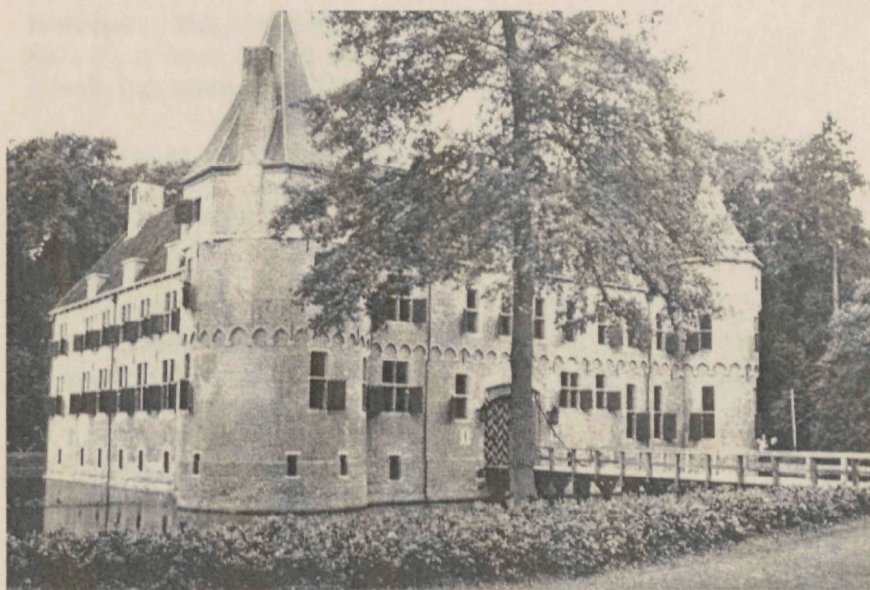

Foto omslag

Kasteel Het Loo, een van de objecten van de excursie beschreven op pag.6
(foto Clara Uenk)

De Marke

Orgaan van de Oudheidkundige Vereniging De Marke, met als werkgebied
Beekbergen, Brummen, Eerbeek, Hall, Hoenderloo, Klarenbeek, Loenen,
Ugchelen

28^e jaargang, oktober 2004

Redacteur: Piet Willemsens, Stationsweg 6,
6971 BX Brummen. 0575-562 571
E-mail: Piet.Willemsens@12move.nl

Samenstelling van het bestuur

H.W.van Harreveld;
Tuinstraat 59, 6971 BH Brummen, *voorzitter*
tel. 0575-561 005
C.C.Uenk-Dirksen, Ringlaan 46, 6961 KL Eerbeek;
0313-652 553; *secretaris*
J.Zengerink, Rhienderensestraat 53
6964 BH Hall; 0313-651 960; *penningmeester*
W.T.M.Klomp, Langschoten 71
7371 EP Loenen; 055-505 2276; *bibliothecaris*
M.van Zadelhoff-Ruumpol, Loenenseweg 150
6961 CT Eerbeek; 0313-651 724
J.R.B.W.Krepel, Vijverweg 2
7382 BV Klarenbeek; 055-301 1330
A.van Bodegom, Wilhelminastraat 12
6971 AK; Brummen; 0575-561 323

Inhoudsopgave

Pag.

- Ter inleiding	5
- Fijne excursie naar Het Loo <i>Wietse Venema</i>	6
- Reacties op Mankes, De Hoven en De Mérode	8
- Marke-excursie naar middeleeuwse kelders Arnhem	11
- Excursie Delden niet meer te overtreffen	14
- Kasteel Koldenhoven in 1701 helaas afgebrand - <i>Peter Nieuwendijk</i>	17
- Wie er sinds 1646 woonden in herberg De Vos in Oeken - <i>S.Laansma</i>	21
- Eerbeeks bedrijf Stork Veco bestaat 70 jaar <i>Jubileumboek</i>	24
- IJzerwinning in het Marke-gebied – <i>Wietse Venema</i>	28
- Gerrit Schutten gepromoveerd op houten schepen	32
- Op het nippertje gered archief (2) – <i>Corrie de Kool</i>	34
- Ludger, stichter van Hall – <i>Arie van Bodegom</i>	38
- Oude streekkledij in Marke-gebied – <i>Piet Willemsens</i>	40
- De Schans in Leuvenheim – <i>Verslag van Open Monumentendag</i>	45

Ter inleiding

Nog niet eerder bevatte De Marke drie artikelen over excursies die in verenigingsverband zijn gemaakt! Zijn we een reisvereniging geworden? Nee, maar elk van de “uitstapjes” had een diepgaande historische achtergrond, die de interesse in geschiedkundige verhalen zeker verhoogd zal hebben.

Wel, daar moet dit blad het toch in de eerste plaats van hebben! Immers, we zijn een serieuze club die graag “verre” achtergronden in een van de dorpen in ons gebied blootlegt. Boeiend ook, want wie zou verwacht hebben dat in een bosrijk industriegebied als Coldenhove vroeger een schitterend kasteel heeft gestaan? Een afbeelding en bijbehorende teksten op pag. 17 en verder bewijzen het.

Soms is een artikel op zichzelf niet zo fascinerend, maar is het een heel geschikt *stramien* voor de wijze hoe je de historie van een oud huis achterhaalt. En dan kijk je ineens heel anders aan tegen een object dat je normaliter zomaar voorbij rijdt, zoals de oude herberg Het Vosje in Oeken; pag. 21

Ook als een bedrijf maar zeventig jaar bestaat, kan het een levendig “story” opleveren; zie Stork Veco Eerbeek op pag. 25.

Tja, wíé had gedacht dat er in zo’n agrarisch gebied als het onze vroeger druk aan “ijzerwinning” werd gedaan. Een mevrouw schreef er zelfs een proefschrift over. En Wietse Venema een artikel; pag.28.

Over een proefschrift gesproken, dan gaat onze aandacht zeker uit naar dat van ons lid Gerrit Schutten; uw redacteur had een vraaggesprek met hem; pag. 32.

Bestuurslid Arie van Bodegom, wiens beeltenis op pag. 27 prijkt, kan diep in de historie duiken; lees maar zijn stuk over de heilige Ludger, die in 800 Hall stichtte; pag. 38.

Uw redacteur dook veel minder ver in de historie – een honderd jaar – om erachter te komen hoe de mensen hier vroeger rondliepen, in het bijzonder de kleding van de dames. Nou, opwindend was het niet, wel warm, die kleding! Lees er pag. 40 en verder maar op na. PW

Fijne excursie naar Het Loo

Wietse Venema, Beekbergen

Op zaterdagmiddag 15 mei 2004 kwamen 27 leden van De Marke bijeen op het parkeerterrein van paleis Het Loo. Onder leiding van het Marke-lid G. Maassen gingen we het paleispark binnen aan het begin van een ruim twee uur durende wandeling. Van tijd tot tijd werd gestopt en kregen we bijzonderheden te horen over een bepaald gebouw of een bijzondere plek, waarbij Maassen meestal een anecdotte vertelde over prins Hendrik of koningin Wilhelmina. De anectdotes bevatten vaak zodanige bijzonderheden uit het leven van vorstelijke en andere personen, dat de laconieke en ironische verhalen van Maassen werden gevolgd door lachsalvo's van de groep.

We bewonderden de mooie oude majestueuze beuken, eeuwenoude eiken en de meer dan 45 meter hoge douglassparren op het uitgestrekte landgoed. De bomen zijn volgens Maassen vermoedelijk zo fors en zo mooi gegroeid

Rondleider Bertus Maassen is er zelf verbaasd over

vanwege de vroegere enkgronden en de hoge grondwaterstand ter plaatse. De rododendrons en azalea mollis bloeiden prachtig met een veelheid van kleuren.

Na het kasteel het Oude Loo met rondom een brede gracht te hebben Bewonderd, kwamen we langs verschillende waterpartijen, zoals de bovenvijver met eilandjes begroeid met bloeiende rododendrons. In de verte zagen we aan de overkant van de vijver het badhuis van de koninklijke familie liggen, maar om te zwemmen is het water vrij koud, vermoedelijk tengevolge van bronnen in de bodem van de vijver. Dikke grote karpers zwommen er weer rond. We genoten van de lanen, de doorkijkjes en de mooie waterpartijen. We kwamen langs een vijver waarin honderden kikkervisjes zwommen.

Ook het paardenkerkhof werd niet vergeten. Koningin Wilhelmina, die begin 1940 heel goed op de hoogte was van de oorlogsdreiging, ergerde zich aan de gedachte dat na een Duitse inval Duitse officieren haar prachtige schimmels zouden kunnen berijden. Vlak voor 10 mei 1940 liet zij de schimmels doodschieten en op het landgoed begraven. Op de grafstenen staat dat de schimmels in 1939 in plaats van in 1940 zijn gestorven, om de Duitsers te misleiden.

De beroemde laan achter het koninklijk paleis mondt na enige kilometers uit op de Amersfoortse weg nabij de Echoput. Deze laan werd vaak door de koningin gebruikt om naar Den Haag te reizen. De Apeldoorners stonden dan bij het hek voor het paleis te wachten om de koningin te zien, maar die was dan via de laan achter het paleis reeds lang vertrokken.

Al met al was het een prachtige wandeling in een flink tempo op een uitgestrekt oud landgoed.

Reacties op vorige artikelen

De Hoven

In het maartnummer van De Marke schreef ondergetekende het aandacht trekkende artikel *In 1861 nam Brummen afscheid van De Hoven*. In mijn gebruikelijke zorgvuldigheid heb ik de tekst eerst nog door een functionaris en een wethouder van de gemeente laten lezen. Niettemin is er een foutje ingeslopen, nl. betreffende de naam van de persoon die kasteel De Marsch omstreeks 1798 liet afbreken. Dat is niet, zoals in een fotobijschrift staat vermeld, *Van Lintelo* maar een opvolger, *Van der Capellen*.

Het is de heer J.Harenberg uit Zutphen die me op deze onjuistheid attendeert, waarvoor dank. De kous zou hiermee af zijn als Harenberg niet nog twee andere aanmerkingen heeft, die geen van beide hout snijden. Hij schrijft dat ik de indruk wek dat De Marsch oorspronkelijk op Brummens grondgebied lag. Nergens heb ik die bewering gedaan. De volgende aanmerking van Harenberg is dat de afbeelding van De Marsch in mijn artikel "volkomen misplaatst" is. Waarom zou een fraaie foto van dat Hovense kasteel niet in een Hoven-artikel in De Marke passen? Mag de redacteur van dit blad zijn eigen illustratiebeleid voeren?

Mankes

Op het artikel van Jan Mankes, een jaar geleden, zijn net als in het vorige nummer weer reacties binnengekomen. Het vraagt er ook om, zo'n top schilder in ons gebied te hebben!

Ons lid Wietse Venema uit Beekbergen, bekend van zijn artikelen in dit blad, is er terecht een beetje trots op dat Mankes, althans zijn vrouw Annie Zernike, iets met de familie Venema te maken heeft gehad. Dat weet Wietse uit het dagboek van zijn vader, dat in kleine kring als boekje is verspreid. Hierin staat, oorspronkelijk in het Fries: "Moeder is op 20 december 1911

begraven naast mijn vader. Mej. Zernike was de voorgangster; dit was de eerste keer dat een vrouwelijke dominee een begrafenis leidde. Annie Zernike, echtgenote van de schilder Jan Mankes, was ook de eerste vrouwelijke dominee van Nederland. Van 1911 tot 1915 was ze doopsgezind predikant in De Knijpe, ten oosten van Heerenveen"

De tweede vermelding over Mankes die we vermelding waard vinden, is een column in NRC Handelsblad:

Mankes

Frits Abrahams

Bij veilinghuis Christie's in Amsterdam konden we gisteren twee portretten van Jan Mankes kopen. Dertig jaar geleden had ik nog kunnen meedoen, want toen deden de schilderijen van Mankes nog maar vijf- tot vijftienduizend gulden.

Spijtig dat ik toen nog niet van Mankes (1889-1920) had gehoord. Hij kwam aan het einde van de jaren tachtig in mijn leven - om er niet meer uit te gaan. De Nescio onder de Nederlandse schilders heb ik hem al eens bij een andere gelegenheid genoemd. Zoals je Nescio kunt blijven lezen, zo kun je Mankes blijven zien. Ook Mankes is de schepper van een klein, in zichzelf gekeerd oeuvre, dat een tijdloze sereniteit ademt.

Als je zijn landschappen, (zelf)portretten en stillevens eenmaal hebt gezien, vergeet je ze niet meer. Toen ik na de veiling in de stad een terras betrad, hield ik de catalogus van Christie's onder mijn arm. Een beetje vertoon van culturele betrokkenheid kan nooit kwaad. Op de achterkant stond een kleine afbeelding van het zojuist geveilde zelfportret van Man-

NRC 10-6-04

kes uit 1913. De jonge buffetbediende die mij hielp, kan er slechts een glimp van gezien hebben, maar hij zei meteen: „Jan Mankes, he?"

Waarmee ik niet wil beweren dat alle buffetbediendes van Amsterdam zo kunstminnend zijn. De mijne moest toegeven: „Ik heb kunstgeschiedenis gestudeerd."

Bij Christie's ging naast het zelfportret ook *Bomenrij* uit 1915 onder de hamer. Het is een ijl, verdroomd boslandschap met twee nietige wandelaars. Prachtig - maar ik zou toch eerder het zelfportret hebben gekozen. De richtprijs van het zelfportret was ook veel hoger: 200.000 tot 300.000 euro (tegen 100.000 tot 150.000 voor *Bomenrij*).

Gelukkig is ook in de kunst niet alles voorspelbaar. Het zelfportret ging weg voor 260.000 euro (met opgeld komt het op 296.450 euro voor de koper). Dat gebeurde vrij snel, zonder veel opbiederij.

Maar rond *Bomenrij* ontstond een felle slag. Eenzaam op de voorste rij, vlak onder het gestoelte van de veilingmeester, zat een kale, bejaarde man in ruitjesoverhemd - een particuliere verzamelaar. Hij

voerde moeufstrijd met een onzichtbare bidder, die via een van de telefonisten aan de zijkant van de zaal tegen hem opbood. Het ging met sprongen van 10.000 euro.

„260.000."

„270.000."

„280.000."

Zo kropen ze naar en over de 300.000 euro. De kale man liet zijn biednummer niet zien, hij volstond telkens met een nauwelijks waarneembaar knikje of handgebaartheid naar de veilingmeester.

„370.000."

De veilingmeester keek snel naar de kale man. En hij keek nog eens. Maar de kale man gaf geen signaal meer af, hij capituleerde.

Zo werd *Bomenrij* voor 370.000 euro (417.450 voor de koper) verkocht - een wereldrecordprijs voor een geveilde Mankes. Koper, zo bleek naderhand, was zakenman Dirk Scheringa, eigenaar van het Frisia Museum in het Noord-Hollandse Spanbroek (en van de voetbalclub AZ). Het is zijn veertiende Mankes. Hij had al een zelfportret uit 1913, vandaar zijn voorkeur voor *Bomenrij*. Of ook het zelfportret een Nederlandse koper vond, mocht Christie's mij niet zeggen.

Geseker

Ook de reacties op het artikel GESEKER, oorspronkelijk anderhalf jaar geleden hier gepubliceerd, blijven aanhouden. Nu die van ons lid Wietse Venema:

“Op pag. 28 van de vorige Marke wordt geschreven over ganzen en de ganzenmarkt te Coevorden. Nu wil het toeval dat ik in het dorp GEES heb gewoond. De naam Gees wordt in het Drentse dialect (“Goeienaovond folk”) uitgesproken als *gies*, wat inderdaad veel lijkt

op het Engelse *geese*. De ganzenmarkt in Coevorden leeft sterk in het dorp Gees. Daar trokken de jongens en meisjes naar toe om elkaar te ontmoeten. Het heette nog steeds *ganzenmarkt*, hoewel er geen ganzen waren, maar wel beeldschone ganzenhoedsters! Je zou aan een dialectkenner eens kunnen vragen hoe de naam *Geseker* in het dialect wordt uitgesproken. Volgens mij tendeert het naar *Giesekeer*".
Tot zover deze discussie.PW

Marke-excursie naar middeleeuwse Arnhemse kelders

De jaarlijkse middagexcursie van De Marke pleegt altijd in de naaste omgeving te zijn, nu in Arnhem, op zaterdag 19 juni. Een verstandig advies hadden we van de secretaris meegekregen: ga er maar met de trein (vanuit Brummen of Dieren) heen, dan heb je geen parkeerprobleem. We ontmoetten er niet alleen geen probleem, maar hadden een opwindende middag!

Over een lengte van ongeveer honderd meter heeft men een paar jaar geleden in de Rijnstraat ruim vijftientig middeleeuwse kelders "blootgelegd", van vijf à zeshonderd jaar oud. De huizen erboven zijn veel jonger, de meeste zo'n anderhalve eeuw oud. Onder deskundige leiding wandelden we ruim een uur door die geheimzinnige gewelfde ruimten. Vroeger waren het allemaal aparte kelders, dus elk behorend bij een huis. Nu zijn ze in een reeks *gekoppeld*, en worden geëxploiteerd door de stichting Oude Kelders Arnhem, die de kelders van de eigenaren in bruikleen heeft.

Laag historisch puin weggehaald

Sommige kelders zijn al die eeuwen in gebruik geweest, anderen zijn pas de laatste jaren opengelegd, dat wil zeggen dat er eerst een laag historisch puin moest worden uitgehaald, en de muren netjes schoon gekrabd. Oorspronkelijk waren alle muren kalkwit, om aldus met de toen beschikbare kaars nog enige zicht te hebben. Alle kelders zijn verschillend van model en grootte. Ze bleven altijd droog, slechts eens per tweehonderd jaar stond er wel eens een dun laagje water. Een bont allegaartje; de rondleider weet van veel kelders de vroegere bestemming. Zijn verhaal is zo boeiend, dat het niet verbaast dat tegenwoordig per jaar meer dan tienduizend mensen de Arnhemse Rijnstraatkelders bezoeken, ongeveer 250 meter vanaf de Rijn gelegen.

Vroeger was er een constante temperatuur in de kelders; altijd een koelte van zeven graden. Nu wel het dubbele, vanwege de aanwezige

verlichting en ventilatoren. Een van de grootste kelders ligt onder het vroegere St Petrus Gasthuis, welke in de laatste oorlog nog een eigen historie meemaakte: Zo'n tachtig personen brachten er clandestien de

Leden van De Marke op de startplaats in de Rijnstraat e Arnhem

winter door in de uitgestorven stad. Deze kelder bevat ook nog alle accommodatie om wijn op te slaan, duizenden flessen moeten er ooit gelegen hebben. Natuurlijk grappen van: niet één meer te vinden!

Een van de kelders is niet gewelfd, hij heeft een ordinair betonnen plafond. Op dit huis viel in 1941 een zware bom; het gewelf werd niet meer in ere hersteld maar door een banaal product van deze tijd voorzien.

Bizarre bijzonderheden

Elke kelder had vroeger, via het betreffende huis, een uitstap naar buiten, de straat op Uiteraard waren beide kanten van de Rijnstraat

van kelders voorzien; op één plek ongeveer halverwege is er een nieuwe tunnel gebouwd, welke beide kelderstroken met elkaar verbindt.

Na de onderaardse wandeling gaan we over de straat terug; de gids wijst ons op bizarre bijzonderheden van de kelders, voor zover die bovengronds te zien zijn.

Een goed idee van penningmeester Joop, die over de middeleeuwse kelders in de krant gelezen had. Ook zonder De Marke kan men de

Rechts in deze kelder werd vroeger wijn opgeslagen. Geen fles meer te vinden!

kelders bezoeken, maar slechts enkele uren per week en onder de begeleiding, die juist de *jus* aan zo'n bezoek verleent.

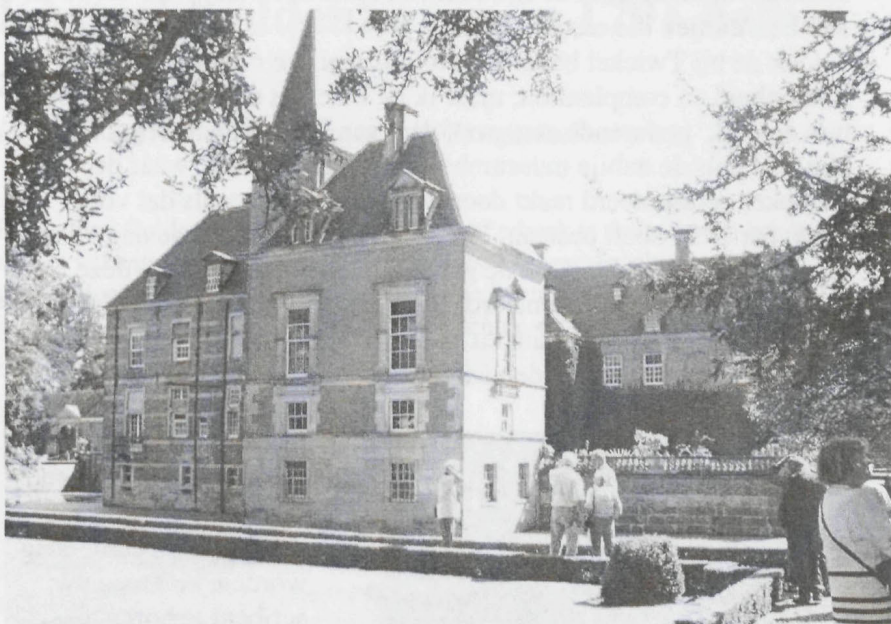
PW

Excursie Delden niet meer te overtreffen

De jaarlijkse grote excursie van onze vereniging De Marke heeft een erg goed reputatie, maar die van donderdag 2 september zal ook in de toekomst moeilijk te overtreffen zijn. Delden blijkt een eldorado als excursie-object, vier locaties hebben we die dag bezocht. Het hoogtepunt was het bezoek aan kasteel Twickel. Op zich al een buitenkansje, want er zijn hier slechts gedurende vier weken per jaar rondleidingen, die in principe alleen voor *begunstigers* zijn. Dankzij de inventiviteit van penningmeester Joop Zengerink kreeg ook De Marke er entree.

In vier groepen van elk vijftien personen kregen we een intensieve kennismaking met het gebouw en de vroegere bewoners. Het unieke van Twickel is dat het na de stichting in 1347 aaneengesloten door vier adellijke geslachten bewoond is geweest, die huis en hof alleen maar hebben uitgebreid. De families Van Twickelo, Van Raesfelt, Van Wassenaer Obdam en Van Heeckeren. Nooit werd de ontwikkeling onderbroken door een verwoesting, door brand of plundering of een vorm van oorlog. Alsmaar uitbreiden, zowel qua omvang van gebouwen als wel het interieur. Waarschijnlijk vind je dan ook in geen ander kasteel in Nederland zo'n rijkdom van inboedel die zo harmonieus bij elkaar hoort en die zo de persoonlijkheden van de bewoners uitstraalt. Qua opzet lijkt Twickel wat op Versailles, zij het dat de kamers natuurlijk geen zalen zijn. Wel allemaal met fraaie namen als: eetzaal, salon, droste, rookkamer.

In die rookkamer trokken de heren zich vroeger na hun diner terug, om hier te grijpen naar een pijp, waarvoor een speciale rookkast aanwezig was, is. Alle kamers zijn verluchtigd met schilderijen van de heren en dames bewoners in al die eeuwen. Men heeft er een bibliotheek met duizenden boeken, waaronder Shakespeare in het Frans; er is ook een neo-rococo kamer. Allemaal adembenemend. Alle kamers en zaaltjes zijn vol met kostbaarheden, porselein, zilver en bijzonder meubilair. In elke kamer prijkt een vaas met rijk geschakeerde bloemen, s'morgens vers uit de tuin gehaald, zegt de rondleidende dame nonchalant.

Twickel is in de loop der eeuwen zó overvol gestouwd, dat 125 jaar lang een grote koffer onopgemerkt bleef, omdat het slot zo moeilijk was. Enkele tientallen jaren geleden was men toch zo nieuwsgierig geworden, dat een kundig slotenmaker werd ingeschakeld, die de koffer openmaakte en er schitterende voorwerpen in aantrof, o.a. sjaals uit St. Petersburg. Een aparte tentoonstelling werd eraan gewijd. Over die sjaals bestaat nog een apart verhaal. In 1824 maakte bewoonster freule Marie Cornélie van Wassenaer een reis per koets naar de toenmalige Russische hoofdstad. In een dagboek dat bewaard is gebleven – net zoals bijna alle papieren uit die zes eeuwen – lezen we over een hele fraaie Russische proefboerderij. De koeien stonden er op een parketvloer, en kregen het voer op kostbare schalen aangereikt!

Al het fraais van Twickel is in veilige handen, want sinds 1953 in bezit van een *stichting*, ingesteld door de laatste baronesse van het landgoed. Zonder subsidie en door een solied beheer kan het zich

handhaven, mede door de rijkdom van ruim 6000 ha grond en zo'n 150 boerderijen die erachter staan.

Ook de bij Twickel behorende tuin is van een ongeken- de schoonheid en complexiteit, maar ik ga hier niet nader op in, omdat tuin en park gedurende een groot deel van het jaar wél toegankelijk zijn. Evenals de nabije museumboerderij *Benderzoele*, waar de bezoeker gefascineerd raakt door het boerenleven zoals dat vóór ongeveer 1950 heeft bestaan. Het ochtendgedeelte van de dag brachten we hier door. Ook de gezellige lunch werd ons op deze museumboerderij gepresenteerd. Wie op het eind van de middag nog *puf* had, kon er de moestuin en de kruidentuin bezoeken. Het kon niet op die dag. Aan de in Delden aanwezige fraaie watertoren zijn we

helemaal niet toegekomen. Ook dit verslag is beperkt, omdat er over Twickel "niet echt gepubliceerd" mag worden, zo kreeg uw scribent te horen ...

Ook op de terugweg verving secretaris Clara Uenk voorzitter Henk van Harreveld, die verhinderd was (werkdag!). Ze had ons de hele dag de marsroute aangegeven en dankte nu Joop Zengerink, voor al het heerlijks dat hij voor ons had geregeld (samen met Clara). PW

Kasteel Koldenhoven in 1701 helaas afgebrand

Peter Nieuwendijk, IJmuiden (Veluweliefhebber!)

Het gebied Coldenhove ligt ten westen van Eerbeek is thans vooral bekend als het vakantiepark van Landal Greenparks. De eerst beschreven geschiedenis begint echter al voor 1300. De heren van Gelre bouwden een jachtslot, (1), omdat zij in 1295 de jachtrechten op de Veluwe verkregen van de Heren van Bijlant en Vianen

Tekening van Kasteel Koldenhove, zoals het er eind 17e eeuw moet hebben uitgezien.

Vaak wisseling van eigenaar

Het landgoed wisselt, mede door het overlijden van de eigenaren, vaak van eigenaar. Adolf van Gelre (overleden in 1477) laat het landgoed na aan zijn zoon Karel van Gelre. Na zijn gevangenschap onder de Fransen is hij eigenaar van het vervallen Coldenhove. Hij verpacht het aan zijn jagermeester Gerrit van Scherpenzeel, die samen met zijn zoon Willem tuinen en vijvers aanlegt. Karel van Gelre vindt het resultaat erg mooi en ruilt het verpachte Coldenhove voor Rosendael, waar hij op dat moment woont.

Na nog diverse eigenaren wordt Coldenhove in 1700 gekocht door Zijne Hoogheid de Koning van Groot-Brittannie Koning Willem III en zijn vrouw Mary Stuart, voor 17 000 gulden. Het land rondom het kasteel is dan al voor grote delen verkaveld. Willem en Mary hadden grootse plannen met Coldenhove, het moest gelijk Het Loo een lusthof worden, waar zij hun gasten koninklijk zouden kunnen ontvangen tijdens de jachtpartijen. De hofarchitect Daniël de Marot ontwierp de lusthof met tuinen vijvers en fontein. Dit ontwerp bevindt zich nog in de Hingcollectie in het algemeen Rijksarchief in Den Haag. Helaas brandde het slot Coldenhove in 1701 tijdens de restauratie geheel af, waarna het niet meer herbouwd (2) zou worden. Tot 1795 bleef Coldenhove in het bezit van de Oranje's. Hierna is het gebied nog verder verkaveld. Grote delen kwamen in bezit van de eigenaar van de papiermolen Coldenhove. Op de hierna afgebeelde landkaart uit 1773 wordt Coldenhove aangegeven.

Terrein van huidige papierfabriek

Het jachtslot Coldenhove bevond zich op het terrein van de huidige papierfabriek Coldenhove. Voordat deze fabriek zijn huidige grootte had, stond er aan de Van Vreeswijklaan (3) het boerderijtje van G. Elbertsen (boswachter), op de plaats waar nu een loods staat. Bij de bouw van dit huis is men gestuit op de houten balken, waarop de ophaalbrug gestaan heeft. Het kasteel was immers omringd door een slotgracht. Deze slotgracht werd, net als de vijvers, gevoed door de Zuid-Eerbeekse beek. De Coldenhovense beek (4) (of Eerbeekse beek) liep langs het kasteel, en werd uitsluitend gebruikt als water-toevoer bij droogte, of water-afvoer bij extreme waterstanden. Een plattegrond van het ontwerp is onder afgebeeld.

Noten

- (1) - Koldenhave, ook vermeld als Koldenhavē, Koldenhove, Coldenhave en Coldenhove, dankt zijn naam aan het feit dat dit gebied als koudste punt van Nederland bekend staat. Het is er altijd enkele graden koeler dan in de rest van Nederland, en is
- (2) - Het kasteel Coldenhove wordt niet meer herbouwd, daar Willem III in maart 1702 sterft na een val van zijn paard. Daar hij kinderloos bleef, stierf met hem de mannelijke tak van Het Huis Van Oranje uit.
- (3) - Straat vernoemd naar Dick van Vreeswijk (1908-1943), mede-directeur van de papierfabriek W.A. Sanders en zwager van Hein Sanders. Naar aanleiding van de april-mei staking april 1943, waaraan ook de fabriek meedeed, werd Van Vreeswijk opgepakt en gefusilleerd.
- (4) - De Coldenhovense Beek ontspringt in het gebied Beekhul, en is samengesteld uit twee sprengen. Toen vroeger door de Imboschbeek nog water stroomde kwam ook deze spreng uit op de Coldenhovense beek

Wie er sedert 1646 woonden in herberg De Vos te Oeken

S.Laansma, Zutphen

Nog altijd vindt men te Oeken (gemeente Brummen) de Vosstraat en de Kleine Vosstraat. Tegenover de Kleine Vosstraat, aan de Zutphensestraat, ligt boerderij *Het Vosje*. Deze naam herinnert aan een zeer oude herberg, die al meer dan 100 jaar geleden in onbruik raakte. Het huis zelf werd later boerderij en is nog steeds, zij het sterk veranderd, aanwezig. Over de lotgevallen van dat oude huis gaat het in onderstaand stukje historie.

Eigenaars en bewoners in de 17e eeuw

Omstreeks 1646 was Reinier Brouwer bewoner en gebruiker van De Vos. Bij het huis behoorde ook een stuk grond, want hij betaalde toen belasting aan Jacob Noordinck, *scholtus* van Brummen, die eigenaar was. Deze belasting had betrekking op huis, grond en hof. Nog in 1654 woonde Brouwer aldaar, want in dat jaar stierf Lukas, zoon van 'Reijer int Vöskén'. Lukas Reyners was gehuwd geweest met Reyntgen Hamer, vermoedelijk een dochter van Beerent Hamer, kerkmeester te Brummen. Kort hierna werd Jasper Roelofs Hamer bewoner van De Vos. Hij was in 1660 te Warnsveld gehuwd met Bart Reyntsen.

Vijf van hun zeven kinderen werden in De Vos geboren en te Brummen gedoopt. Een kind werd in Zutphen gedoopt en een in Hall. Omstreeks 1679 was Jan Hamer *hospes* in De Vos. Hij overleed op 26 februari 1685 als 'Jan in die Vos, hospes'.

Naderhand vinden we Arent Henrix aldaar als herbergier. Hij stierf in 1693. Kort na zijn overlijden werd nog een kind van hem *posthumes* geboren. Het werd naar zijn overleden vader "Arent" genoemd.

De scholtus van Brummen, Johan Noordinck, die in 1668 gehuwd was met vrouwe Mechtelt Aleyda van Raesvelt, was eigenaar van De Vos tot zijn overlijden. Op 5 september 1682 verkocht zijn weduwe 'de gerechte helft van huijs ende twee hoven waer tegenwoordigh die voscch uijthangt' aan Johan Swarthoff. De andere helft was mogelijk reeds eigendom van Swarthoff.

We komen, behalve in 1703 'Derck in de Voscch', in de 18e eeuw tal van leden van de familie Swarthoff tegen als kastelein in herberg De Vos.

Huidig aanzien van de vroegere herberg Het Vosje

Volgens het markeboek werden de geërfdendagen gehouden in De Vos te Oeken. De heren geërfden zaten tijdens hun bijeenkomsten niet op een droogje. Op 27 oktober 1719 hebben *'de presente heeren erfgenamen aan Swarthoff geordonneert een glas wijns te doen tappen en met een pijpje toebak neffens, na ordinarijs gebruik, een schotel kraekelingen te brengen'*.

Brouwerij

In 1726 bezaten Jan en Henrick Swarthoff de halve Vos. De andere helft was eigendom van de familie Sloet. Uit het haardstedenregister blijkt dat er in 1749 een tamelijk groot gezelschap woonde. Hendrik Swarthoff had in De Vos een brouwerij, maar tevens had hij als *keuter* grond in pacht. Hij had

twee kinderen beneden de 15 jaar en vier kinderen daarboven. Er waren twee dienstboden in huis en er woonden een man en een vrouw op leeftijd.

Nadien werd De Vos eigendom van de familie Cromhout. Vervolgens kwam het in handen van Teuntje Makvoort voor 1440 gulden. Naar de dood van haar man werd ze aangesproken door het voormalige schuttersgilde vanwege de "vogel". Volgens zeggen had de familie Cromhout de vogel al meer dan honderd jaar in eigendom. De uitslag van de twist is mij niet bekend. Na het overlijden van Teuntje in 1806 komt De Vos in handen van Gijsbert van Zadelhof, die hem doorverkoopt voor 3500 gulden aan Swaving.

Storm en hoog water

Ten gevolge van een hevige storm op 30 januari 1809 werd een enorme schade aangericht. De winter van 1813/14 werd nog treuriger; tengevolge van het hoge water waren in de buurtschap Tonden zes kinderen verdronken. De Kanonsdijk was "*over het geheel seer sterk afgespoeld*". Een laag ijs lag op den gehelen dijk tot aan de herberg de Vos, als meede de grote route van de Vos tot bijna Dieren. Intusen was eigenaar Pieter Swaving burger van Zutphen geworden. Voorheen woonde hij op de Buthe, dat pal naast herberg De Vos gelegen was.

Het is niet duidelijk wie in de jaren na 1809 pachter was en kastelein in herberg De Vos. Mogelijk is Gijsbert van Zadelhof nog enige jaren als herbergier gebleven. Op 5 oktober 1819 werd herberg De Vos, gelegen aan de Kanonschen Dijk, voor 275 gulden verpacht aan Johan Daniël Roger voor de tijd van zes jaren. We komen Roger inderdaad diverse jaren tegen als kastelein in De Vos. In 1820 en in 1822 werden een dochter en een zoon uit zijn huwelijk met Catharina Rijff in de herberg geboren. Onder de geboorteacten stond vermeld, '*dat de vader verklaard had niet te kunnen schrijven*'.

Vervolgens stond Johannes Heyen achter de tap. Hij kwam uit Wilp en was rooms-katholiek. Na zijn overlijden in 1846 werd de herberg ongeveer 50 jaar lang beheerd door Hendrikus Eggink. Eggink was in 1811 in Laren (Gld) geboren. Sinds ongeveer 1850 komt hij regelmatig voor als taper of herbergier. Hij was gehuwd met de zes jaar oudere Gerardina Reesink, die uit Deventer afkomstig was. Aanvankelijk woonden alleen twee dienstmeisjes en twee knechts bij hen in. Naderhand trokken ook enkele neven en nichten Reesink zich terug in de oude herberg. Zo nu en dan

werden verkopen in De Vos gehouden; vooral grasverkopen, zoals een oude advertentie uit 1865 aangeeft.

Volgens overlevering kwamen vrachtrijders en rijtuigen aan bij De Vos om zich te verpozen, uit te rusten of te logeren. Niet alleen de passagiers of de voerlui werden verzorgd, ook de paarden konden rekenen op een goed onthaal. Ze kregen namelijk een haverzak om de hals en konden zich aan de inhoud te goed doen, terwijl hun bazen zich laafden aan het een of ander geestrijk vocht. Waarschijnlijk is Eggink na de dood van zijn vrouw in 1882 met de herberg gestopt. Hij overleed tien jaar later als rustend landbouwer. Daarna werd de herberg zo rond 1895 geheel verbouwd.

De Vos als boerderij

De familie Swaving verkocht De Vos in 1921 aan Jan Arnoldus Gerritsen en Maurits Gerrit Willem Beker uit Brummen. Sinds 1914 zat de landbouwer Johannes Teerink op de boerderij en na 1930 werd de familie Eggink eigenaar. Na 1970 werd er vooral inwendig nogal wat verbouwd aan de oude boerderij. Achtereenvolgens woonden er de families Feenstra, Van Ooijen en Aaldering.

Aan de zijkant van de woning is een bord aangebracht met erop een vos en de naam 'het Vosje'. Een laatste herinnering aan wat eens een druk bezochte herberg geweest moet zijn.

Naschrift

De auteur van bovengenoemd artikel, eerder gepubliceerd in *Nederlandse Historiën van mei 1991*, is begin dit jaar overleden. Zijn vrouw, mevrouw Laansma, gaf toestemming tot de herdruk. Ons lid Jaap van der Weel attendeerde me op het artikel, waarvoor dank. Het betreffende pand, Het Vosje, wordt sinds tien jaar bewoond door PNO-consultant Henk Vlieg, zijn vrouw Berber en de twee kinderen. PW

Eerbeeks bedrijf Stork Veco 70 jaar

Onlangs verscheen een fraai uitgegeven jubileumboek over het Eerbeekse bedrijf Stork Veco, dat in 1934 werd opgericht. Er komen niet zoveel publicaties over plaatselijke bedrijven uit, daarom gaarne vermelding van dit boek, met enkele hoofdlijnen hieruit.

Het bedrijf werd opgericht door de net afgestudeerde Brummense civiel-ingenieur Laurens Beijnen, die in Amerika een methode had ontdekt voor het modern produceren van *zeefplaten*. Samen met enkele anderen richtte hij een fabriekje op dat aanvankelijk in Zutphen was gevestigd. Reeds in 1935 verhuisde men naar Loenen, pas toen onder de naam VECO. Het bedrijf zou later een succes worden, maar met Laurens Beijnen liep het tragisch af. "Een zwarte dag", noemt het jubileumboek het terecht, toen Beijnen en op het eind van de oorlog vanwege verzetswerk werd gearresteerd en op 13 april 1945 op Groot Engelenburg werd gefusilleerd.

Pas in 1945 naar Eerbeek

Na de oorlog kreeg Veco een nieuwe vestigingsplaats, Eerbeek. Directeuren waren toen ir. Teepe en Hagen, met mr. baron Van der Feltz als president-commissaris. Het bedrijf zou in toenemende mate de kwaliteit van zijn producten opvoeren. De superieure kwaliteit van de Veco-zeef boven die van draadweefsel of van een mechanisch gestanste zeef, zorgde ervoor dat de zeef zeer gezocht werd in de vis- en aardappelmeelindustrie, de mijnen en de textielsector.

Het ging Veco niet altijd goed, wordt eerlijk vermeld. Na 1950 kwam het bedrijf weer uit de rode cijfers. Er waren toen een twintig mensen in dienst. In 1963 kwam er een samenwerking met machinefabriek Stork, die tien jaar later uitmondde in de nieuwe onderneming Stork Veco International. Hoewel we duidelijk te maken hebben met een PR-boek worden de schaduwzijden in de historie van Stork Veco niet verbloemd, zoals een werkstaking in 1977.

Een jaar later werd een gedeelte van het bedrijf afgesplitst en in Ede gevestigd. Van alle directiewisselingen wordt natuurlijk keurig melding gemaakt, evenals van een brand in 1980. In 1981 weer een

impuls tot vernieuwing: de toevoeging van een totaal nieuw type zeef, vooral voor de suikerindustrie van groot belang. De galvano-specialisten van Veco waren erin geslaagd een proces te ontwikkelen waarbij de zeef selectief in dikte groeit en nagenoeg niet in de breedte, een sterkere zeef dus, maar met behoud van de doorlaat.

Het boek is sterk chronologisch opgebouwd, vermeld dus braaf wat er ieder jaar gebeurde, ook al lijkt het soms weinig terzake, bijv. dat in 1984 van ponskaarten op een IBM-systeem werd overgeschakeld. Ook een vernieuwd telefoonnummer in 1985 en de uitgave van een bedrijfsbrochure moet de lezer vernemen. Verder geen gemopper, want jaar op jaar kunnen vernieuwingen gemeld worden, ook op markttechnisch gebied. "Stork Veco is op vele markten in de wereld actief". Aardig ook dat de Ideeënbus er zo goed werkt. Verdere uitbreidingen vinden plaats, zoals in 1995 de overname van Balco in Duitsland.

Masterplan

Een jaar later weer "een wat tegenvallende groei". Uit 1997 het triomfantelijke bericht dat het "definitief afgelopen is met het knippen van scheerfolies. Dit nadat in de loop der jaren circa 80 miljoen folies op maat waren geknipt; nu is men definitief overgeschakeld op

“losbreken”. En het vernieuwingsproces gaat door. In de nieuwe eeuw zijn plannen gemaakt voor grote investeringen in de Precisiegalvano ter waarde van 2,3 miljoen euro, een “Masterplan” heet dat. Dan toch de vermelding dat Stork Veco in 2002 een moeilijke periode tegemoet zou gaan. Het viel mee, mede omdat er brand uitbrak bij een naburige concurrent. Het masterplan kon definitief worden opgestart. Slot: “Er is een gezond bedrijf ontstaan met toegewijde mensen, dat ondanks aanloopproblemen en tegenslagen doorgaat om het gestelde doel te bereiken.

Voor een bedrijf dat zó sterk op vernieuwing gericht is – terecht – lijkt het aantal medewerkers dat aan *research en development* doet, niet hoog; vier. Voor het totaal aantal personeelsleden was een telefoontje nodig; met moeite krijg ik het cijfer los: 150. De jaaromzet in euro 's blijft een “bedrijfsgeheim”. PW

IJzerwinning in het Marke-gebied

Wietse Venema

Het lijkt verbazingwekkend, ijzerproductie in het gebied van de Marke, maar in een ver verleden heeft het toch plaatsgehad. In het proefschrift van mw dr. I. Joosten van 5 februari 2004 over de *Vroeghistorische ijzerproductie in Midden- en Oost-Nederland* (hierna te noemen het proefschrift) zijn plaatsen genoemd waar vroeger ijzerproductie is geweest. Deze plaatsen zijn onder meer: Ugchelen, Heidehof bij Ugchelen, Beekbergen, Spelderholt bij Beekbergen en Leuvenheim.. In het proefschrift zijn niet genoemd: Loenen met "den ijzeren berg" aan de Hoofdweg en het dorpje Lieren met de Zwarte Bergweg genoemd naar de "swarte barch" waar de boeren in het niet zo verre verleden sintels vandaan haalden en de Wolfskuilen genoemd naar de ijzerslak of "wolf", die daar vermoedelijk is begraven. Ook bij de Woeste Hoeve zijn bij de verdwenen bron ijzerslakken in de grond gevonden.

Klapperstenen

In de stuwwalrand van de Veluwe werd ijzer geproduceerd met als grondstof klapperstenen. Klapperstenen zijn holle stenen met vaak in de holte een leemkern met daaromheen lagen, die veel ijzer bevatten. Wanneer je zo'n klappersteen schudt, dan hoor je de kern tegen de wand klapperen, vandaar de naam klappersteen. Maar er zijn ook stenen die niet zo mooi klapperen. Deze stenen zijn ook in de omgeving van Beekbergen nog wel te vinden. Voor het bereiken en blootleggen van de klapperstenen moest men deze uit de grond delven. De resultaten van deze graverij zijn op de Veluwe nog te zien in de vorm van ijzerkuilen. Volgens het proefschrift vormen op de Veluwe de rijen kuilen waaruit klapperstenen (ijzererts) is gedolven, in totaal een lengte van 82 kilometer.

Ovens.

De klapperstenen werden eerst gedroogd door verwarming. Daarna werden de stenen gebroken en werd het erts met houtskool in kleine lemen ovens verhit. Voor de productie van smeedijzer werd op de Veluwe gebruik gemaakt van *aftapovens* met klapperstenen als grondstof. Bij een aftapoven werd de vloeibare slak uit de zijkant van de oven afgetapt. In de oventjes bleef in vaste toestand de zogenaamde wolf over. Deze wolf kon door de smid nader worden bewerkt. De temperatuur in de oventjes is aan de hand

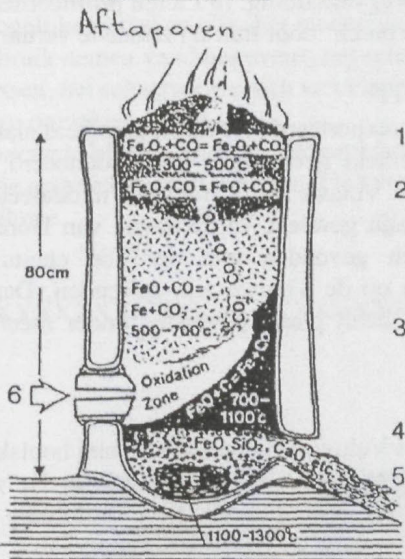

Fig. 8: Schematische weergave van het ovenproces waarbij uitgegaan wordt van hematiet (Fe_2O_3). 1: roostzone, waarbij vooral bij gebruik van limonieterts het gehydrateerde water werd afgestookt; 2 en 4: reductiezones; 3: oxydatiezone, vooral bij luchtinlaat; 5: aftappen van silikaatslak, waarbij de vaste, in ijzer aangeterijde fase in oven achterblijft; 6: luchtinlaat; onduidelijk is of er ook van een blaasbaig gebruik werd gemaakt. Naar CLARKE (ed.) 1979.

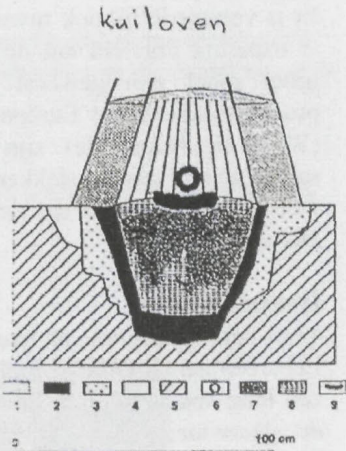

Figure 19 Reconstruction of the Heeten slag pit furnace (after van Nie 1995: Fig. 5). 1: furnace wall; 2: clay lining of the slag pit; 3: disturbed soil; 4: red-burnt sand; 5: natural subsoil; 6: tuyère; 7: slag block; 8: charcoal; 9: bloom.

de wolf uit de ovens te kunnen halen, moest men ze namelijk geheel of gedeeltelijk slopen. Wat er tegenwoordig van teruggevonden wordt zijn brokken leem die ooit deel uitmaakten van de ovenschacht.

Slakkenhopen

Op de Veluwe zijn een groot aantal slakkenhopen teruggevonden. Dergelijke hopen vormen het afval van de ijzerindustrie. De smid bewerkte de wolf en het ruwe ijzer en gooide het afval, ook van de oventjes, op een hoop en dat heette in Beekbergen *de Smittenbarch*. De naam de Smittenberg in Beekbergen van het hotel-restaurant aan de Arnhemseweg herinnert hieraan.

In Lieren sprak men van de *swarte barch* tegenover het stationnetje Beekbergen. De slakkenhopen zijn voor een deel verdwenen, omdat men de

slakken gebruikte voor onder meer wegverharding. In Lieren profiteerden de boeren van de sintels van de "swarte barch" door hun erf ermee te verharderen.

Export

Er is vermoedelijk ook ruwe ijzer geëxporteerd. Uit de hoeveelheid slakken is namelijk afgeleid dat de hoeveelheid ijzer welke is geproduceerd, zó groot moet zijn geweest dat de Veluwe het vroegste middeleeuwse productiegebied van Europa moet zijn geweest. In de haven van Dorestad (Wijk bij Duurstede) zijn slakken gevonden met dezelfde chemische samenstelling als de slakken welke op de Veluwe zijn gevonden. Daaruit wordt geconcludeerd dat de export heeft plaats gevonden onder meer via Dorestad.

Houtskool

Voor het produceren van ijzer uit het Veluwse erts gebruikte men houtskool. Eerst een laag houtskool in de oventjes en dan een laag ijzererts en dan weer een laag houtskool enz. Er waren grote hoeveelheden houtskool nodig. Bij de ijzerwinning was voor iedere kilo erts gemiddeld anderhalve kilo houtskool nodig. Volgens prof. Heidinga heeft het hoge brandstofgebruik van de ijzerindustrie tot ernstige aantasting van de oorspronkelijke bossen en daarmee tot winderosie geleid. De schrijfster van het proefschrift, mw dr Joosten, is het daarmee niet geheel eens. Volgens haar tonen de stuifmeeldiagrammen van de regio aan dat, toen de grootschalige ijzerproductie op de Veluwe is gestopt, de ontbossing van de Veluwe niet door de ijzerwinning kan zijn veroorzaakt. Waarschijnlijk begon volgens haar de ontbossing pas goed, nadat de ijzerindustrie was opgehouden. Dat zou betekenen, dat het einde van de productie van ijzer op de Veluwe niet is veroorzaakt door een brandstoftekort. Mogelijk was volgens het proefschrift het ijzererts op of was de markt ingestort.

Duur van de ijzerwinning

Wanneer en hoe lang heeft de winning van ijzer in kleine oventjes geduurd ? Een vraag die moeilijk te beantwoorden is, omdat volgens het proefschrift van mw dr Joosten slechts weinig aardewerk in de slakkenhoppen is aangetroffen. Aardewerk geeft vaak een indicatie van de ouderdom van objecten. Het begin van de ijzerproductie op de Veluwe zou liggen in het begin van de zevende eeuw. Volgens het proefschrift duurde de ijzerwinning tot in de tiende eeuw.

De oorzaak van het einde van de ijzerproductie is niet precies bekend. Mogelijke oorzaken zijn: het vinden van ijzererts elders in Europa, het in gebruik nemen van hoogovens, het schaarser worden van de oorspronkelijke bossen, het schaarser worden van klapperstenen ofwel een combinatie van deze oorzaken.

Conclusie. Met het waardevolle proefschrift van mw dr Joosten is weer een tipje opgelicht van de sluier van het verre verleden van de ijzerwinning op de Veluwe.

XX

Arie van Bodegom

Rechts de auteur van het artikel op pag. 38. Op de foto lijkt het erop dat Arie een goed leven lijdt – hier met zijn Els op vakantie in Limburg – maar hij is op vele terreinen erg actief. Van Brummen is hij een groot historisch kenner, en op zondag klokkenluider in de Oude Kerk. Als beroep ook nog schilder. Het kan niet op. PW

Gerrit Schutten gepromoveerd

Brummenaar Gerrit Schutten is op 16 september jl. in Groningen gepromoveerd op een historisch onderwerp, dat over schepen gaat. Het proefschrift heet "*Verdwenen schepen: de houten kleine beroepsvaartuigen vrachtvaarders en vissersschepen van de Lage Landen*".

Kloek boek

Enkele personalia. Gerrit is in 1938 in Nijverdal geboren, studeerde in Amsterdam natuurkunde. Hij was veiligheidsdeskundige van beroep, in Amsterdam en Groningen, totdat hij vijf jaar geleden met pensioen ging. Waarom hij in Brummen woont? Omdat zijn vrouw, Niesje Assink, hiervandaan komt, Leuvenheim! Waarom een natuurkundige in de *letteren* promoveert? Als je eenmaal afgestudeerd bent, kijkt men bij een academische promotie niet meer naar de gevolgde studierichting.

Gerrit's werkstuk kan met recht *kloek* worden genoemd, bijna 500 pagina's, waaronder 300 tekeningen en 130 foto's. Het boek is heel fraai gelayout. Het bevat ook een unieke twintig pagina's tellende lijst van scheepvaartwoorden. Waarom zo'n dik boek? Lachend licht onze promovendus toe: "Omdat uitgever Walburgers in Zutphen er aardigheid in vindt om van zijn boeken een *show piece* te maken. Dankzij een enorme subsidie – ook daar gaat de uitgever achteraan – kan de pil op een prijsje van ongeveer € 50 terechtkomen. Ik vind het natuurlijk allemaal prima, mits mijn boodschap en mijn illustraties erin staan!"

De studie is eigenlijk een uit de hand gelopen hobby. Als tienjarige jongen spelevaarde Gerrit reeds met een klompje over een plas water! In maritiem-archeologische kringen heeft het boek reeds enige commotie veroorzaakt. Schutten heeft voor het eerst een bepaalde classificatie voor schepen ontwikkeld, waarbij de bekende middeleeuwse koggen volgens hem moeten worden beschouwd als Friese schepen.

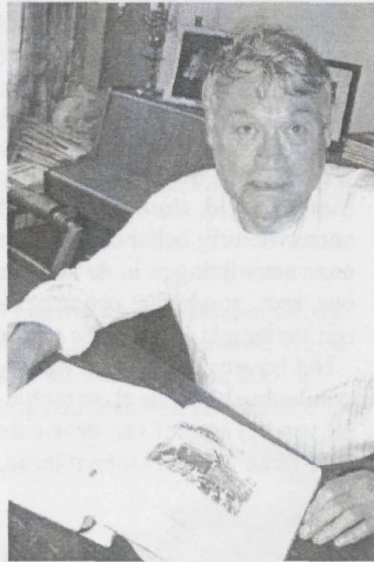
Een heerlijk boek om door te bladeren, maar soms ook pittig. Er wordt losjesweg gesproken over *bouworder* en *Plankenfügung*. Stelling 1 bij dit proefschrift is heel mooi en voor iedereen toegankelijk: "De houten kleine beroepsvaartuigen, vrachtvaarders en vissersschepen van de Lage Landen vertegenwoordigen een omvangrijk en zeer geschakeerd cultureel erfgoed dat helaas ongemerkt is verdwenen. Vanwege zijn grote rijkdom verdient het een hernieuwde belangstelling".

Wel, het boek van Gerrit Schutten zal daartoe zeker een aanstoot geven. Vakgenoten hebben er zich reeds lovend over geuit. Men is onder de indruk

an het gewetensvolle onderzoek. Een aantal interviews met pers, radio en tv heeft Gerrit reeds achter de rug. De uitgever verwacht, voor zo'n zwaar product, een behoorlijke afzet. Hij baseert dit mede op de bestellingen van boekhandelaren.

Toekomstplannen

Hoe is Gerrit er nu zelf onder? "De promotie heeft mij natuurlijk voldoening geschonken maar ik ga nu weer over tot de orde van de dag. Ook mijn vrouw heeft me weer nodig!" Niesje lacht: "Hier in huis is heel wat achterstand ontstaan!". Daarnaast hoopt Gerrit nog tijd te hebben voor enkele andere boeken, o.a. een aanzienlijk hoofdstuk in een boek over de Hof van Twente en een boek over turfschepen in Drente.

Ongeveer veertig jaar, uitgezonderd 1979-1989, heeft Gerrit Schutten aan het boek gewerkt. Er viel ook heel wat te onderzoeken: omstreeks 1850 bedroeg het aantal houten vrachtschepen in Nederland ruim 15 000. Alleen reeds in de veenweidegebieden van Nederland bedroeg gedurende de eerste helft van de 20^e eeuw het aantal kleine beroepsvaartuigen 40 000. Gelukkig had hij een deel van zijn research reeds een kleine veertig jaar geleden gedaan: interviews met ruim honderd bejaarde informanten over houten schepen. Die mensen zijn nu praktisch allemaal dood! Gerrit gaat ook in ons gebied een beetje aan historie doen. Voorlopig helpt hij Arie van Bodegom en Herman Blom bij het voltooien van hun studie over ruim duizend perceelsnamen in deze regio. Zowel in de kring van onze Marke (lezing op 6 okt. in Eerbeek, gelukwens door voorzitter Henk van Harreveld) als in het streekblad Stentor, is uitvoerig aandacht besteed aan de mooie publicatie.

De auteur heeft een exemplaar van zijn dissertatie aan De Marke geschonken. Ook wie het boek (uit onze bibliotheek) alleen maar doorbladert, komt een schat aan levendige anekdotes uit de vorige eeuw tegen. En dan wil je het boek natuurlijk gaan lezen ...PW

Op het nippertje gered archief (2)

Corrie de Kool

"Wij hebben volgens afspraak het altaar laten keuren, en hebben daarna de overtuiging gekregen, dat hetzelfde op verre na geene waarde van f 600,- heeft; het is van allerlei, zelfs peppelen hout zamengesteld, slorderig bewerkt, het beeldwerk ruw, het timmerwerk onnauwkeurig behandeld, in afmeting ongeëvenredigd aan de kerk, onze aanwijzingen in de kerk gegeven zijn niet in het oog gehouden, enz. enz., zoodat het een altaar is, maar geen altaar zo als de kerk er een verlangde, en door de kerk geaccepteerd kan worden."

Het bovenstaand citaat werd geschreven op 20 juni 1848 in het eerste notulenboek van de rk parochie H. Antonius Abt te Loenen. Het maakt deel uit van het archief van deze parochie, dat zoals we in het vorige nummer van De Marke hebben kunnen lezen, op het nippertje gered was van de

*Bekeken de overgeschrevene Johanna eerste Vakant
de hebben gelyk de Verkope mits duisen, een der Hoog
Niel geboren ¹⁸¹¹ van Harfort Haar tot de Vorst
offe Lijon enen een oflykhi van twee duijend gulden
vroik tot lusk van Willem jansen meester papiermaker
en ~~en~~ ¹⁸¹¹ Abraham de Lee, behende, vierentwintig jaar lyeke
gens drie gulden en tien stuivers van het koninkrijken
in hier liden papiermolen met allen getimmer gend voren
duisend van dien op het Water van de rekendador, en*

vuilnisbak. Het Apeldoorns Archief dat nu deze Loenense erfenis beheert, is inmiddels verhuisd naar een nieuw gebouw in het centrum van Apeldoorn. Daar vormt het samen met Bibliotheek Apeldoorn en het Apeldoorns Museum één cultureel centrum onder de naam CODA (Cultuur Onder Dak).

Dankzij dat archief weten we dus dat het altaar van Loenen als "Prutswerk" werd gewaardeerd. En de bouwcommissie van de eerste r.k. kerk in Loenen schreef dan ook aan baron Caspar Hacfort tot ter Horst, door wiens bemiddeling dit altaar tot stand was gekomen, of hij het zo gauw mogelijk wilde laten weghalen. Liever gebruikten ze dan maar tijdelijk het oude altaar uit de inmiddels gesloten kerk in Eerbeek. Pikant feit: secretaris/penningmeester van de bouwcommissie was baron Gerard Joseph Hacfort tot ter Horst, een broer van Caspar.

Wat is er te vinden in het parochiearchief?

De stukken worden onder archiefnummer 249 bewaard in 94 dozen. Ze zijn nog niet beschreven en wat onderwerp betreft nog niet gerangschikt. Wel is er een magazijnlijst gemaakt waarop vermeld staat wat er in elke doos te vinden is, gevolgd door een jaaraanduiding van ontstaan van de stukken. De meeste dateren uit de tweede helft van de vorige eeuw. Ze vormen de gangbare administratie van een levende parochie.

Waarschijnlijk de meest waardevolle ontstonden in de 19^e eeuw of zijn nog ouder. De oudste documenten zijn originele acten uit de periode 1629-1759. Deze blijken een min of meer samenhangend geheel te vormen, waarin de 'meerderjarige jongedochter' Johanna Reyndts Haverkamp uit Beekbergen een hoofdrol speelt. Over haar gaat daarom het derde deel van dit drieluik. *(Foto Corrie)*

Wilt u iets weten uit de geschiedenis van de r.k. armenzorg in Loenen en omgeving, het Wit-Gele Kruis, het Koning Lodewijkfonds, de r.k. scholen, de H.Geestkerk in Eerbeek, de correspondentie van de pastoors met het bisdom of de geschiedenis van het aartsbisdom Utrecht? Over al deze onderwerpen en ook andere uit het r.k. verleden van Loenen en omgeving worden documenten bewaard.

Enkele bijzondere stukken

1. Voor geïnteresseerden in familiegeschiedenis is er het LIBER BAPTIZOREM/LIBER MATRIMONIALIS/LIBER MEMORIALIS ofwel het doop-, trouw- en overlijdensregister van de statie Eerbeek-Ter Horst (doos 77). Er staan gegevens in van vóór de invoering van de burgerlijke

stand in 1811. In dat jaar moesten de kerken hun bijgehouden ledenadministratie inleveren bij de overheid. Pastoor Jacobs heeft toen een afschrift gemaakt voor eigen gebruik.

Helaas heeft hij een lastig te lezen, hanepoterig handschrift. In zijn drievoudige register staan genoteerd: dopen vanaf 1780 – dec. 1826 (met namen van kind, ouders en doopgetuigen), trouwen van 1810 – nov. 1825 en overlijden van 1810 – jan. 1826. Ook de daaropvolgende registers zijn in het archief aanwezig. Het is belangrijk om te weten dat de statie Eerbeek – Ter Horst in bovenvermelde periode ook de plaatsen Brummen, Beekbergen en Klarenbeek omvatte. Deze zijn respectievelijk in 1843, 1846 en 1847 afgescheiden en vanaf die jaren zijn er in dit boek geen gegevens meer opgenomen van parochianen uit die dorpen.

2. Voor wie meer wil weten over de bouw van de eerste r.k. kerk in Loenen en daarna het ontstaan van een zelfstandige parochie zijn drie bronnen aanwezig, die samen een helder beeld geven van die tijd.

Allereerst het NOTULENBOEK (doos 76). Dit loopt van 1842 tot 1951. Het geeft in de beginjaren zowel verslagen van bouwvergaderingen, als afschriften van ontvangen en verzonden brieven.

Enkele problemen die toen veel aandacht vroegen, waren de aanvraag voor subsidie voor de kerkbouw, de opheffing van Eerbeek als statieplaats, de verkoop van het kerkje en inventaris aldaar en de afscheiding van gelovigen in Brummen, Beekbergen en Klarenbeek. In latere jaren weerspiegelt het NOTULENBOEK meer de zaken die in de parochie speelden. Al is er een enkele pastoor die in één of twee weinig zeggende zinnen een hele kerkbestuurs-vergadering kon verslaan, waardoor het leven in de parochie voor lezers dan wat duister blijft. Bijzonder zijn de notulen van 19 oktober 1945, waarin pastoor Peters de gebeurtenissen in Loenen tijdens de laatste oorlogswinter beschrijft.

Een nauwkeurige, financiële administratie van de bouw van de eerste kerk is bijgehouden in de 'REKENING EN VERANTWOORDING VAN ONTVANGST EN UITGAAF door de Commissie ter Regeling der Kerkelijke Zaken betreffende het daarstellen eener R.K.Kerk met daaraan Verbondene Toren, te Loenen op Veluwe. Vanaf 1^e Mei 1842 tot 3^e December 1849' (doos 77). Alle geldgevers worden daarin met naam genoemd.

Het REGISTRUM MEMORIAL is de derde bron voor deze tijd (doos 25). Het is een vanuit de kerkelijke organisatie aan parochiale kerkbesturen voorgeschreven administratie, die meestal werd bijgehouden door de

pastoor. Het bevat afschriften of uittreksels van stichtingsacten, fundatiebrieven, eigendomsacten en 'titels van regten' welke een belangrijke waarde of een langlopende waarde voor de parochie opleverden. De toen in Loenen fungerende pastoor F. W. Fornier begon dit boek omstreeks 1855 met een enigszins subjectieve beschrijving van de kerkgeschiedenis in Loenen en omgeving, vanaf de "vestiging van de adellijke katholieke familie Hacfort omstreeks het jaar 1550" tot aan de oprichting van de nieuwe parochie op 7 april 1855. Het REGISTRUM MEMORIAL omvat de periode 1855 – 1962. Achterin staat een opgave van de inhoud.

3. Als laatste opmerkelijk stuk uit dit parochiearchief noemen we hier een dun boekje op folioformaat van acht pagina's plus omslag. De titel daarvan luidt: INVENTARIS DER KERKELIJKE ROERENDE EN ONROERENDE GOEDEREN behorende aan de R.K. Kerk te Loenen op Veluwe en opgemaakt door Pastoor en Kerkmeesters dier Gemeente op den 16 Januarij 1850'. Achter de honderdnegentien omschreven nummers staat de herkomst van de goederen vermeld: TH of E of N. TH betekent dat ze behoorden tot de inventaris van de schuilkapel van Ter Horst. E duidt op de afkomst uit het gesloten kerkje in Eerbeek en N is nieuw gekocht. De eerste groep goederen is verreweg het grootst en omvat de meest luxe voorwerpen, zoals priesterkleding, zilveren altaargerei en het orgel. Onder voorwaarden was het een schenking, in rode inkt beschreven, van de Douairiere Hacfort tot ter Horst - Van Wijnbergen⁵. De inventarislijst is in zijn geheel overgenomen in het eerder genoemde NOTULENBOEK, omdat de schenking (die werd aanvaard) een agendapunt was op de kerkbestuursvergadering van 16 januari 1850. Daar zijn ook de voorwaarden te lezen.

Het belang van dit document voor historisch onderzoek naar de schuilkapel van Kasteel Ter Horst moge ieder duidelijk zijn.

Wat komt...

In de laatste aflevering zal Johanna Reyndts Haverkamp uit Beekbergen centraal staan, vanwege haar grote betekenis voor de rooms-katholieke gemeenschap in deze omgeving. Dat zal blijken uit de bijna 30 actes die zij ons heeft nagelaten.

Ludger, stichter van Hall

Arie van Bodegom

Onlangs was er in Brummen/Hall een herdenking van Ludger, de man die meer dan duizend jaar geleden dit gebied heeft gekerstend. Bij die gelegenheid werd er een kerkelijk estafette over meer dan honderd kilometer georganiseerd, die in juli in Brummen aanlandde. Er was niet veel belangstelling vanuit de oudheidkundige vereniging. Toch is Ludger de bakermat van onze regiogeschiedenis. De eerste vermelding van Brummen, Rhienderen en Oeken kwamen door hem tot stand.

Graaf Wrachard schonk Ludger in 794 een stuk land, waarvan de akte is ondertekend in de hof te Brummen. Wie Ludger was kunnen we lezen in diverse boeken. Omstreeks 790 was hij hier op doorreis naar het oosten. Hij kwam waarschijnlijk via Doornspijk en Hall naar Brummen en Wichmond.

Waar lag IJsselgouw?

Wie waren graaf Wrachard en Oodhelm? Wrachard was de zoon van Brunhard. Warchard, heette ook wel Everhard I of Harihard. Zoals we uit latere tijden kunnen reconstrueren was hij graaf van de IJsselgouw. Een graaf was toentertijd een soort commissaris van de koning (graaf=schrijver/secretaris). Oodhelm was een *helper* (tegenwoordig burgemeester). Na graaf Wrachard kwam Meginhard, die voogd was van Werden en dus ook van Hall.

Waar lag de IJsselgouw? Dat gebied lag ongeveer tussen Diepenveen, Lochem, Steenderen, Leuvenheim/Spankeren, Eerbeek, Empe/Voorst. In die gouw lagen ook Deventer, Zutphen en Wichmond. Een belangrijke gouw in die tijd.

Ludger kreeg een stuk land "daar waar de Baakse Beek in de IJssel stroomt". De Baakse Beek bestaat echt, maar de loop van de IJssel was destijds heel anders. Het stuk van de IJssel dat betrekking heeft op Ludgers akte liep veel westelijker en wel vanaf boerderij Halfvasten naar Helbergen. (Hoog Helbergen)

De Baakse Beek kwam dus ook op een andere plaats in de IJssel dan nu het geval is, nl. na een reconstructie ongeveer bij Laag Helbergen en Reuversweerd. Ook het stuk land dat daar nog ligt heet St. Ludgersland en Papenweerd; het hoorde bij het latere kerspel Wichmond, . Kilbergen en Helbergen, destijds nederzettingen in kerspel Wichmond.

In 797 schenkt Oodhelm een hoeve te Oeken aan de "kerk" in Wichmond, een reliekengebouwtje (dat is een laats aar botjes enz. van heiligen werden bewaard). Net zoiets als het oratorium te Wilp ten tijde van Lebuïnus. Ook in 797 werd door dezelfde Oodhelm eenzesde deel van een hoeve te Rhienderen geschonken ten bate van dat reliekengebouwtje. In 799 weer een schenking van een andere hoeve in Oeken, van Oodhelm aan het reliekenhuisje.

Inmiddels was het reliekenhuisje zó rijkelijk begeben (begiftigd), dat graaf Wrachard besloot weer een stuk land te schenken om er anno 800 een heuse kerk te bouwen. Die lag ten noorden van het vorige stuk grond, ongeveer waar nu Reuversweerd ligt. Dat het kerkje er ooit gestaan heeft, bewijst de geschiedenis, want in 890 werd het door de Vikingen verwoest. Na de Vikingentijd werd het herbouwd bij Heiendal; dit kerkje werd in de 16^e eeuw verwoest door overstromingen van de IJssel. De restanten zijn naar Zutphen gebracht, waar ze nog verblijven. Daarna kwam de huidige kerk van Wichmond. Het eerdere plan om ook een klooster te bouwen in het huidige Cortenoever werd door de vooruitziende blik van Ludger vrijdeld; het klooster kwam in Werden.

Kerk in Hall

De kerk in Hall moet ongeveer in 800 gesticht zijn door Ludger. Hoe liep Ludger van Hall naar Wichmond en verder naar Zelhem? Waarschijnlijk niet met onnodige omwegen of bochten. Ik denk: vanuit Hall over de huidige Vosstraat, Boerenbondpaadje, Kleine Vosstraat, 't Vosje richting Hoog-Helbergen (nu geen wegen meer), de IJssel over en via Pierendijk richting Zelhem. Zo, dan weet u iets meer van de vroeger voor ons gebied zo belangrijke Ludger!

Oude streekkleding in Markegebied

Piet Willemsens

Slechts oudere inwoners herinneren zich nog in ons gebied mensen met streekkleding te hebben zien rondlopen. In het Marke-gebied weet Herman Blom (1933) – die bijna heel zijn leven tussen Eerbeek en Brummen woonde – nog: “Opoe droeg tot 1940 de oude kleding en ik herinner me ook een oude dame Uiterweerd die tot in haar negentiger jaren streekkledij in ere hield en er ook zondags mee in de kerk kwam. Een lange zware jurk plus rok en schort, zondags een knipmuts op. Door de week voerde ze de kippen door met royale hand uit een brede *schort* te graaien. Jonge mensen keerden zich er vanaf; te gek: een onderbroek met klep plus *naadzak* onder de rok. Je kon er ook moeilijk in werken, maar dat moest toch maar”.

In feite wordt de oude streekkleding al sinds Eerste Wereldoorlog niet meer algemeen gedragen. Overigens een wonderlijk verschijnsel die oude kledij, want hoe hebben die mensen kunnen werken met vijf lagen kleding over elkaar? Hoe kunnen vrouwen toen erotische aantrekkingskracht hebben uitgeoefend op de mannen? Haha. Waarom kwam er een eind aan die zogenaamde streekkleding? Ik heb er met enkele mensen over gepraat en een boek erover gelezen, *Mutsen en streekdrachten in Gelderland en Overijssel*.

Franse modelijnen

Het merkwaardige is dat de ons nog bekende streekkleding in feite niet zo oud was. Zo rond het *fin de siècle* – zeg 1900 – beleefde het een hoogtepunt. Echt oud was toen de vorm van de kleding ook niet, want die kwam uit het Napoleontische Frankrijk (zeg 1815), dat toen de mode in Europa aangaf. Aanvankelijk was daarom de oude kledingdracht in Nederland tamelijk uniform, vanwege de herkomst uit de Franse modelijnen. Pas later ontstond er variatie, door nieuwe inzichten en eigen inbreng van plaatselijke jakkennaaisters;

De herkomst van de in ons land nu nog bekende Zeeuwse, Spakenburgse en Staphorster kleding gaat terug tot de modekleding uit de Gouden Eeuw. Deze drachten hebben kledingelementen die eeuwen ouder zijn dan wat ons ons van de kleding uit Gelderland en Overijssel bekend is. De oudere beschreven kleding is hier wel bekend geweest en gedragen, maar die was dus verdrongen door de modelijnen uit de Napoleontische tijd

Een echte kenner van streekkleding is Derk Woertman (1934), die – tot voor enkele jaren geleden - heel zijn leven in Empe heeft gewoond. In zijn beroepsleven was hij onderwijzer in Eerbeek en Brummen. Nu woont hij in Zutphen, waar ik hem, met een fraai uitzicht op de IJssel, een bezoekje breng. We praten voornamelijk over de vrouwenmode. “*De mannenkleding was altijd heel sobertjes, gewoon zwart*”. De vrouwenkleding toonde meer kleur, maar het bleef altijd wel *gedekt*, en daarbinnen donkerbruin, paars, grijs en blauw. In een rouwperiode, die toen een jaar en zes weken duurde, was men helemaal in het zwart gekleed. Ook de mutsdracht vertolkte rouw, want rouwmutsen waren gemaakt van batist, kamerdoek of dunne katoen. In rouwmutsen was *nooit* kant verwerkt

Het afkalven van de streekkledingdracht ging geleidelijk, van *schootjak* naar *lief*. Zoals in alle tijden was het vooral de jongerengeneratie die zich het snelst van de streekkleding ontteed. Woertman: “Mijn Brummense (Oekense) grootmoeder droeg in haar jonge jaren een schootjak gecombineerd met rok en schort, en zij is dit in haar verdere leven blijven doen. Toch was ze ontvankelijk voor de nieuw tijdgeest, want voor de zondag had ze zich in een *lief* en rok laten maken, waarbij *geen* schort van zijde meer werd gedragen”.

Woertman somt mij vijf kledingstukken op die vrouwen wel eens over elkaar droegen:

- Dikke onderrok van grijze dikke katoen. 's Zondags was dit een dik katoenen rok
- Baaien rok; dikke wollen stof (blauw of rood)..
- Handgeweven streeprok van linnen schering en wollen inslag (blauw-wit).

Onderzoeker Derk Woertman

-Zwarte bovenrok; door de week van *vietschaft* (een wollen stof op een weefgetouw, dat vijf schachten heeft, geweven in zgn.satijnbinding). 's Zondags van fijn geweven *merinos* of *ribet*. Deze stoffen waren niet zo zwaar.

-Aan het bovenlijf droeg men over het linnenhemd, een zgn.hemd rok, een kort lief met korte mouwen, gemaakt van katoen, gevoerd met linnen. Daarover kwam het schootjak met een schoot tot de knieën en lange mouwen. In de zomer droeg men bij het werk het schootjak meestal niet. Geen wonder dat sommige vrouwen er letterlijk wel eens "*pijn op de heupen*" van kregen, door het gewicht van al die kleding die er op rustte. Nou, als het erg heet was bij de oogst, dan gooide men wel een laagje uit, stelt Woertman me gerust. "Maar 's winters kon men al die kleding goed gebruiken, in veel sobere huizen (*lös hoes*) met open vuur was de binnentemperatuur slechts vijf graden hoger dan de buitentemperatuur, kun je nagaan".

Kenner Woertman

Zoals gezegd was de streekkleding tamelijk uniform, maar voor kenners zaten er tussen de dorpen toch opmerkelijke verschillen. Woertman legt uit: "Uit kleine details kon je zien of vrouwen in *Zutphen* naar de markt gingen, dan wel in *Deventer*. De uitstraling van een streekmarkt was duidelijk".

Woertman heeft 25 jaar geleden een boek geschreven over de streekdrachten, waarin hij met name het wat meer onbekende gebied van de *mutsen* beschrijft. Hoe kwam hij aan al die kennis? "Als jong mens had ik al belangstelling voor die oude mode, ik spaarde stapels knipsels en illustraties uit o.a. *De Spiegel*. Als er een vrouw met traditionele kleding in de krant stond, ging ik naar haar toe en leerde daar weer een hoop van. Heel mijn leven heb ik die hobby bijgehouden, en ik ben nog voorzitter van de kledingcommissie van de folkloregroep Oost-Nederland. Als zodanig krijg ik ieder week wel twee à drie telefoontjes over dit onderwerp, het leeft nog. Ik geef in Raalte ook les over de oude-mutsenmode. In de loop van de jaren heb ik een rijke collectie mutsen verzameld, die ooit in een museum op het Kampereiland terechtkomen".

We vinden tegenwoordig die oude vrouwenkleding tuttig, hoe kunnen jongens daar vroeger op gevallen zijn?! Woertman antwoordt glimlachend: "Het vrouwbeeld dat mensen toen voor zich hadden was natuurlijk gans anders dan het huidige. Ach, en ondanks al die lagen kleding kon je ook vroeger goed zien of er een mooi slank bovenlichaam op zat, met nauwe taille. Overigens, de wijze waarop de seksen elkaar bekijken is natuurlijk altijd aan verandering onderhevig geweest. Het verschilde ook naar *stand*. In Cortenoeven waren het de dochters van de grote boeren die het eerst tot nieuwere modes overgingen".

In sommige gebieden van Nederland zag men verschil in kleding en sierraden tussen mensen van verschillend *geloof*. In ons gebied was dit niet zo, maar een enkel detail toch wel, weet Woertman. "In Empe-Voorst zag je dat katholieke vrouwen een blauw gekleurd tussenstrookje achterin de muts hadden. Grappig, zo kon je het geloof van een meisje herkennen".

Of mijn gesprekspartner het jammer vindt dat de streekkledij niet meer bestaat? "Ik heb er altijd met plezier naar gekeken, maar je houdt de nieuwe tijd niet tegen. Streekkledij is niet meer van deze tijd".

Gevoel voor sier

In het boek is Woertman nog veel uitvoeriger over de streekkledij aan het woord.

"Als: je nagaat wat vrouwen in vroegere tijden zoal droegen: rokken, jakken, schorten en doeken, dan krijg je diep ontzag voor hun

draagvermogen. Voegen we daarbij nog de veelal zware stoffen van een wel haast legendarische degelijkheid, dan

is er soms eerder sprake van verbijstering. De daagse kledij kwam in principe overeen met de zondagse dracht, al was ze soms wel wat ouderwets. Het aanvankelijk op zondag gedragen kostuum werd immers na verloop van tijd doorgeschoven, het fungeerde dan als uitgangskostuum voor door de week, en uiteindelijk werkkleding"

Vele varianten waren er van bepaald geijkte modellen, alsook een schier onuitputtelijke voorraad stroken, strikken, plooisels, borduursels, randjes en kantjes, alles getuigend van een geraffineerd gevoel voor *sier*. Het is niet meer van onze tijd en in elk geval anders, maar wellicht juist een bron van inspiratie en creativiteit in onze technisch en economische zo verzakelijkte wereld, vindt Derk Woertman, die met zijn hobby een kleurrijk cultuurverschijnsel voor het totaal wegzinken heeft behoord.

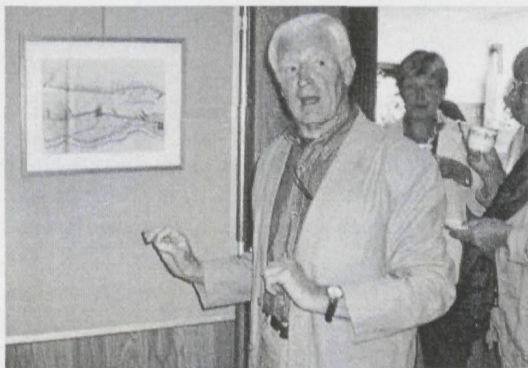
© Foto Brouwer - Brummen

De Schans in Leuvenheim

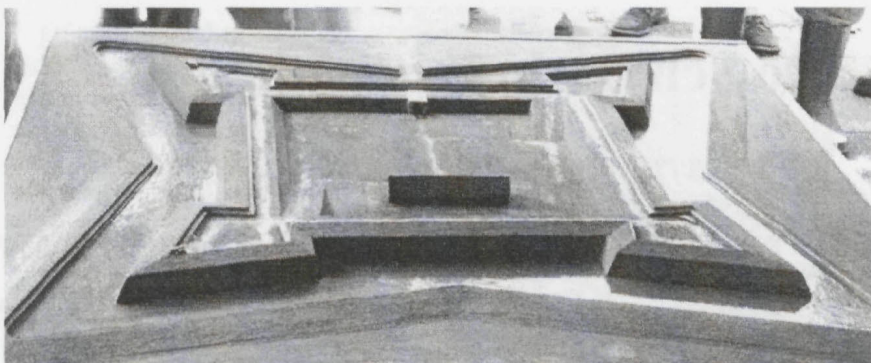
Onderwerp van Open Monumentendag 2004

Ter gelegenheid van Open Monumentendag 2004, op zondag 12 september, hebben de Vereniging van Monumenteneigenaren van de gemeente Brummen en het comité Open Monumentendag Rheden-Rozendaal samen het initiatief genomen om een tentoonstelling te organiseren over het oude vestingwerk De Schans in Leuvenheim. Helaas verdwenen, maar op een fascinerende wijze tot leven gewekt door ons lid Stan Dekker. Stan is niet alleen een consciëntieus onderzoeker – alle documenten van drieëneenhalve eeuw geleden heeft hij toch maar moeten opzoeken – ook een aangename spreker, op een

manier zoals je zelden meemaakt. In het Buurthuis van Leuvenheim hingen zo'n 25 door hem bijeen gebrachte oude kaarten. Elke kaart kreeg van hem een spitse toelichting, en de hele meute aanwezigen kwam er telkens achteraan!

In het kort het verhaal. In 1628, Gelderland maakte destijds deel uit van de Zeven verenigde Nederlanden, werd in de uiterwaarden bij Leuvenheim een verdedigingswerk aangelegd, gericht tegen de invallen van de Spanjaarden. Deze op vier hoeken gebastioneerde veldschans zou een opmerkelijke rol spelen in het verloop van de Tachtigjarige Oorlog. Hoewel, doden zijn hier nauwelijks gevallen. In een poging Frederik Hendrik voor 's Hertogenbosch weg te lokken veroverde graaf Hendrik van den Bergh, krijgsoverste generaal in Spaanse dienst, in 1629 de schans, om vandaar uit een veldtocht op de Veluwe te ondernemen. Trouwens, hij ondernam ook elders in het land vele militaire avonturen, zoals o.a. bij Breda

Maquette van de schans van Leuvenheim. Te reconstrueren? Een droom!

en Grol, enz. Sappige bijzonderheden vernemen we tussendoor, zoals een spionagekaart die door een dominee Brelius in Steenderen werd vervaardigd.

Sinds zijn boek 'Leuvenheim 1629, De Schans' uit 1989 heeft Dekker zelfs nog het aanbestedingsrapport van de Schans weten te achterhalen, "*uit het nachtkastje van Beatrix*", zoals Stan glunderend vertelt. Hij doelt op het Koninklijk Huisarchief, waar na lang doorvragen en een aantal bezoeken het betrokken document voor den dag kwam.

Van de Schans is nauwelijks iets overgebleven; op de plek is eind 19e eeuw een steenfabriek gebouwd, die in 1937 is afgebroken. Na de middag wandelen we met een flinke groep tentoonstellingbezoekers naar dat oude terrein van De Schans/steenfabriek. Opnieuw die boeiende uitleg van Stan Dekker, die recent heeft uitgevonden dat de Schans een breedte had van 137 meter, exclusief de gracht. In de opruimwoede die de tegenwoordige tijd kenmerkt, liet men ook van de steenfabriek niets over. De beheerder van het daar aanwezige zomerhuisje krabt in de grond en haalt dan nog net een stukje fundament te voorschijn.

Wie een indruk wil krijgen van De Schans, moet tegenwoordig naar Ommen en Lichtenvoorde gaan. De daar aanwezige schansen zijn en worden verder gerestaureerd. Hoe mooi zou het zijn als de Schans in Leuvenheim nog eens in zijn oude glorie zou worden hersteld. Een droom ... PW

Oproep aan de lezers

Elke lezer van De Marke kan zijn vereniging een dienst bewijzen, door het blad ook aan vrienden en kennissen voor te leggen! Met de vraag: wil ook jij lid worden? De ervaring is dat, als de mensen eenmaal kennis hebben gemaakt met ons ledenblad, ze best graag lid van De Marke willen worden. De voordelen ervan zijn:

- Interessante artikelen uit je eigen gebied. Het is een stimulans om zelf iets (meer) aan historisch onderzoek te doen in je eigen dorp of regio. En er eventueel zelf een stukje over te schrijven!
- Het lidmaatschap kost slechts € 14 per jaar. Aanmelding bij secretaris Clara Uenk, Eerbeek; tel. 0313-652 553.
- Behalve tweemaal per jaar dit mooie blad, kent De Marke nog vele andere activiteiten, vooral de lezingen. Gemiddeld wel acht avonden per jaar, in een van de plaatsen van ons werkgebied.
- Een aantal keren per jaar stuurt de secretaris een bulletin aan alle leden, met daarin, behalve een aankondiging van de a.s.lezing, een lijstje van aangeschafte boeken, die de leden gratis uit de eigen bibliotheek kunnen lenen.
- Nóg meer leuks aan De Marke: twee keer per jaar organiseert deze club een boeiende EXCURSIE, per bus of eigen auto. Resp. een hele dag en een halve dag. Soms is de animo zo groot, dat er een "stop" zit op het aantal deelnemers.

De conclusie kan duidelijk zijn: direct na lezing van dit blad het aan anderen doorgeven en hen wijzen op de aangename gevolgen van het lidmaatschap van De Marke!

THE HISTORY OF THE CITY OF BOSTON

FROM THE FIRST SETTLEMENT
TO THE PRESENT TIME
BY
JOSEPH NEALE

VOLUME I
FROM THE FIRST SETTLEMENT
TO THE YEAR 1630

IN TWO VOLUMES
THE FIRST VOLUME
CONTAINING THE HISTORY
FROM THE FIRST SETTLEMENT
TO THE YEAR 1630

THE SECOND VOLUME
CONTAINING THE HISTORY
FROM THE YEAR 1630
TO THE PRESENT TIME

LONDON: PRINTED BY J. NEALE, AT THE
MINDEN PRESS, IN ST. MARTIN'S LANE,
1794